

Костис Карпозилос

Димитрис Христулос

10 + 1

Прашања и одговори

за

Македонското прашање

Оваа книга ја посветуваме на оние Грци кои артикулираа разумен и критички дискурс за Македонското прашање во критичната деценија на деведесеттите години од XX век.

За нив и за оние што го издигнаа граѓанскиот идентитет.

СОДРЖИНА

Воведна забелешка за оваа публикација.

За да почне дискусијата

1. „Па, зар името на соседот не е 'национално прашање' за Грција?“. . . . .
2. „Македонија е грчка уште од античко време. Како можат некои луѓе денес да си ја присвојуваат таа историја?“ . . . .
3. „Зар Македонија не е една и грчка?“ . . . . .
4. „Зарем постои македонска нација? Па, нели не постои такво нешто?“ . . . .
5. „Во ред, постои. Но, нели е тоа вештачка творба. Нели ја создаде Тито?“
6. „Каков е односот на грчката левица кон Македонското прашање?“
7. „Дали постои македонски јазик?“ . . . . .
8. „Дали Грција ја ставаме во иста позиција со една државичка, државичката Скопје?“ . . . . .
9. „Нивниот Устав не е битен. Зар не треба да се промени за да се постигне компромис?“ . . . . .
10. „Значи, погрешно е дека оваа држава е Скопје, а нејзините граѓани се Скопјани?“ . . . . .
- 10 + 1. „Со други зборови, зар Грција нема право?“ . . . .

Зошто се случи сето ова и што може да се направи денес? . . .

Воведна забелешка за оваа публикација:

Не сме сите Букефали!

Некои луѓе залудно очајуваат верувајќи дека „Историјата нè учи“. Меѓутоа: ако историјата можеше да поучува, тогаш сите одамна ќе бевме помудри, а соживотот на народите ќе беше поедноставна работа. Но, нештата воопшто не се такви: историјата, за жал, не поучува – меѓу другото, ова го признаваат сите сериозни историчари – па, луѓето и народите се принудени да живеат со своите грешки и страсти. Доколку некогаш успеат да се дистанцираат од нив и се стремат кон самокритичност и објективност, тогаш можеме да се надеваме дека страниците на недоразбирањето можат да се свртат и да го отворат патот кон подобро сценарио. Ова сценарио има намера да ѝ послужи на нашата книга во врска со односите меѓу нашите две држави.

Од почетокот на деведесеттите години се преполнивме со Букефали – и буквално и метафорички. Александар Велики и неговиот моќен коњ, односно античкото минато на Македонија, создадоа задушувачки амбиент за грчката јавност. Атина си стави оглав и тврдоглаво инсистираше на својот став, што беше меѓународно проблематичен и понижувачки нефер. Во истиот миг, како одговор, Букефали се појавија и во Скопје. Национализмот, како и глупоста, не познава граници. Ситуацијата изгledаше крајно безизлезна, а сите ние, кои инсистиравме на потребата и можноста за соработка меѓу народите, на решавање на прашањето за името и на принципите на добрососедството, сочинувавме малцинство во Грција. Меѓутоа, сега, мнозинството грчки народ, според неодамнешните анкети, сака да го затвори ова прашање со чесен компромис.

Значи, нешто се има сменето. Првпат по многу години сфаќаме дека „Букефалите“, тврдокорните националисти, не се единствените мајстори на играта. Промената на власта во Скопје и обврзувањето на Атина за решавање на спорот создаваат терен за преговори и дијалог што би можеле радикално да ја сменат сликата за ќор-сокакот на која сме навикнати. Но, промената не се

однесува само на раководниот кадар во надворешната политика. Најголемата и најважна промена е во она што го чувствуваат граѓаните на двете земји. Покрај тоа, тие со својот секојдневен пример покажуваат дека потребата на луѓето за соработка е посилен од националистичките слогани: контактите на луѓето од двете земји, кога се среќаваат, нивната деловност и нивните веселби проектираат рамниште што е рамнодушно кон „Букефалите“ од двете страни на границата. Тоа е рамниште што, се разбира, може да се прошири и да стане посуштинско и поплодно, со друга клима во односите на двете држави.

Оваа книга ја пишувавме во деновите на митинзите и демонстрациите во Солун и Атина, зимата 2018 година. Ја пишувавме во еден здив, без автоцензура, со цел да покажеме дека во грчкото општество постои струја на критичка мисла што уште во деведесеттите години на минатиот век ѝ се спротивстави на националистичката хистерија, на латентниот и отворен расизам кон „Скопската државичка“ (како што ја нарекуваат, неприфатливо и навредливо, со доминантниот националистички грчки речник). Многу бевме загрижени да не се соочиме со она што го живеевме тогаш, во деведесеттите. Бевме демантирани, а тоа беше најслаткото оспорување: грчкото општество со својот став покажа дека нешто е променето. Митинзите не можеа да ги попречат преговорите, се собраа малкумина и, главно, ја покажаа политичката и суштествена беда на ставот што продолжува да ја негира реалноста: реалноста дека не е можно во XXI век една општествена заедница да ѝ го оспори правото на самоопределување на друга општествена заедница.

Опсесивните идеи на национализмите, по природа, живеат во услови на непријателство, но и на сојузништво: едниот национализам функционира со зајакнување на другиот, за да може убедливо да се повика на својата закана, за да може да ги моделира интроспекцијата и вербата во „сопствените“ вистини. Вистини што само тој ги знае и ги разбира... Единствени и очигледни. Најчесто убиствени „вистини“, меѓутоа лабави, изградени врз митови.

Особено сме среќни што оваа книга е објавена и денес циркулира. Нејзиното прво издание во Грција се појави во април 2018 година. Во тоа време воопшто не беше извесно дека разговорите меѓу двете земји ќе имаат поволен крај како оној во Преспа. По Преспанскиот договор, опозицијата во Атина огорчено збеснува заради признавањето на до неодамна

„непостоечкиот“ јазик и идентитет. Опозицијата во Скопје го оплакува губењето на уставното име на земјата. Дали овој компромис е чесен или не?

Еден компромис е чесен ако секоја страна може да го поддржи, да го чувствува, во основата, како „свој“, а да не преовладува чувството на понижување заради тоа што го сторила. Конечно, чувството на разочарување што сигурно ќе се појави кај обете страни, но и едновременото појавување на чувствата на радост и олеснување, на некаков начин ќе мораат да бидат балансиран и пропорционални. Ако во Скопје се прославува додека во Атина се протестира (или обратно), нешто не е во ред со договорот...

Наспроти лицитирањето со глупоста и со татковината, нешто што доминираше до неодамна, постои линија на соработка, мост на солидарност, моста на соработката. Токму со оваа моќ сакаат да се послужат страниците што следуваат. Вреди заради нашите републики. За граѓаните на нашите две земји. За нашата иднина. Рака на срце, едно е да си го љубиш својот идентитет, а сосема друго е да го мразиш идентитетот на другите. Да не ги мешаме работите – многу се различни. Доколку се помириме со ова, Преспанскиот договор може да стане меѓународен настан што долгорочно ќе биде значаен за цела Европа.

Атина, јули 2018 година

За да почне дискусијата

Оваа мала книга беше напишана во форма на прашања и одговори. Нашата цел е да може да биде прочитана од секој и секоја кои ги загрижува познатото Македонско прашање. Она што сакаме е да понудиме еден систематизиран и истовремено критички преглед на најпопуларните и најраспространетите шеми врз кои, според нашето мислење, се засноваат големите национални наративи во Грција и да понудиме одговор на нив. Притоа, имајќи го на ум сè поголемиот број луѓе кои сакаат да се фатат во костец со, сè досега, тажната монотонија на речникот во врска со Македонското прашање во јавниот говор. И не само тоа. Заинтересирани сме да дебатираме и со оние што се подготвени да се соочат со своите митови, кои чувствуваат дека стереотипното повторување на слоганот „Македонија е грчка“ го продолжува ќор-сокакот во односите меѓу двете држави. Поради сите овие причини, сакавме да пишуваме како што разговараме: на едноставен начин, а не строго научен – или уште повеќе квазинаучен. Оваа книга не е само за неколкумина, ниту само за експерти.

Избравме десет плус едно прашања што циркулираат во грчката јавна расправа и кои, без оглед на разликите, се спојуваат во една точка: третман на македонскиот идентитет како „непостоечки“ и, на крајот, паѓањето во замка на грчката политика и нејзино закотвување на неефикасен и неправеден став во врска со познатото прашање за името. Формулирањето на овие прашања беше, во исто време, и лесна и тешка задача. Лесна, бидејќи многу од овие тези стереотипно се повторуваа со години наназад – уште од почетокот на деведесеттите години од XX век – во толкав степен што веќе ни се имаат врежано во умот на сите нас. Тешка, затоа што следејќи ги внимателно последните протести што се одржаа во Атина и во Солун за „името“, се уверивме дека минимални беа аргументите како на собраните демонстранти, така и на нивните говорници. Тоа што преовладуваше беше чувството на „предавство“, неговата осуда и чувството на национална гордост, но без докази за лоцирање на „предавството“.

Се разбира, ова е основната функција на митот: се конструира реалност што понатаму се репродуцира како таква, без некој да се занимава со нејзиното јадро, со востановениот мит. Во овој текст ќе се обидеме да направиме реконструкција на тие митови, во обид да покажеме дека многу од нив што циркулираат лево-десно, доминирајќи во јавниот дискурс, едноставно не држат вода.

Не станува збор за обични „лаги“. Овие приказни ја мобилизираат свеста, влијаат врз однесувањето, репродуцираат емотивни идентификации, градат алтернативни реалности. Од друга страна, како што е случај со стереотипите и лабавите тези, се кажува и по некоја вистина, се фаќаат за некои елементи на реалноста – зашто поинаку и не може. Во митовите за Македонското прашање има и по некоја трошка вистина. Но, тоа не е дискутабилно. Дискутабилно е нивното севкупно функционирање и гледиштето што го формираат, како и начинот на кој нивното засилување доведе до тоа што делови од нашето општество почнаа да ја негираат реалноста.

Ајде да го кажеме тоа поедноставно. Во дебатата околу формирањето на идентитетот на политичките заедници кои се нарекуваат нации, не е клучно дали нивните историски претпоставки се документирани или не. Тоа е толку минорно. Битно е дали начинот на кој општествата размислуваат за минатото помага за меѓусебно разбирање и соработка или го засилува меѓудржавниот антагонизам и недовербата. И додека митовите се измислуваат затоа што имаат утилитарна политичка вредност, во одреден момент тие се здобиваат со вонвременска издржливост. Па, така, на крајот, општествата стануваат нивни заложници. Тоа го направивме во Грција со Македонското прашање. Како последица од тоа, нашиот главен проблем со нашите национални приказни во врска со него не е само нивната неточност.

Пред сè, она што нè загрижува е дека овие митови ја заробија Грција за подолго од една генерација, што резултираше со востановување на еден режим на целосно негирање на идентитетот на соседната земја, со континуирано чувство на несигурност во една и онака кривка геополитичка рамнотежа и со трошење на непропорционално голем дипломатски и политички капитал, во време кога Грција имаше, и продолжува да има, други главни приоритети. Станува збор за наративи што *сума сумарум* резултираат

со негативно салдо, што се создадоа или одново се разгореа некаде на почетокот на деведесеттите години. Некој може цинично да тврди дека тогаш имале утилитарна вредност за внатрешна употреба од страна на поголемиот дел политички партии во тоа време. А сепак, наскоро стана јасно дека политичкото раководство на земјата падна во стапицата што самото ја постави. Резултатот? Со години Грција ги преспиваше шансите за решавање на конфликтот меѓу двете држави.

Денес сликата е пооптимистичка. Сама по себе, големата разлика во обемот и страста на протестите од почетокот на деведесеттите години покажува постепено повлекување на нашите национални митологии. Но, тоа не е доволно. Битно е да ја продлабочиме сигурноста и да се спротивставиме на аксиомите што циркулираат во јавниот дискурс. Со години, Македонското прашање беше колективен цензор и автоцензор на грчкиот јавен живот: потиснати вистини и чувство на една скриена тајна го определуваа начинот на кој грчкото општество се соочуваше со нешто што му беше пред очи, но тврдоглаво одбиваше да го види. Кога еден телевизиски канал се одлучи на преносот од меѓународен кошаркарски натпревар да го покрие името „Македонија“, ставајќи врз дисплејот – на кој беа испишани имињата на двете земји што го играа натпреварот – дел од паркетот на теренот, всушност не стори ништо поразлично од она што претпочиташе политичкото раководство на земјата: кога реалноста не се согласува со нас, дотолку полошо за реалноста.

Траумата вреска. Голем неуспех со кој мора да се справиме брзо. Колку повеќе ја занемаруваме, толку подлабоко оди, труејќи ги и генерациите што доаѓаат. Веруваме дека оние народи кои имаат храброст, првенствено пред себеси, да ги признаат горчливите вистини и своите тајни длабоко скриени во старите долапи, излегуваат како добитници. Истото важи и во животот на луѓето. Грчкото општество, за жал, не направи смел исчекор во автоцензурата и продолжува да ги прикрива различните трауматски прашања од минатото, а пред сè на оние т.н. „национални прашања“, за да не биде принудено на смела конфронтација со себеси. Па, ајде да се соочиме со нашите несигурности и фобии, за да видиме конечно колку вредат. Во овој терапевтски третман свој придонес сакаат да дадат и следниве страници.

Му благодариме на Стратис Бурназос за грижата и за интервенциите во текстот, на Ламброс Балциотис и на Никос Цивикис за нивните коментари, и на Никос Ѓонис за срдечната преписка и реакција.

Се подразбира, за сè друго, во целост се одговорни потписниците.

Атина, март 2018 година

1. „Па, зар името на соседот не е 'национално прашање' за Грција?“

Ајде да почнеме од наједноставното: на крајот на краиштата, што всушност претставува „национално прашање“ во Грција? Ако добро размислиме, честопати најважните проблеми со кои се соочуваме не ги сметаме за „национални прашања“. Така, на пример, иако од 2009 година, па наваму сите се согласуваме дека јавниот долг е најголемиот проблем на земјава, ретко го карактеризираме како „национално прашање“ со сета тежина што ја носи оваа фраза во јавниот дискурс. Значи, во врска со прашањето на долгот, секој може да има свое мислење и да предложи: од наметнување штедење или продуктивна реконструкција до ремисија на долгот или враќање на драхмата. За ова прашање знаеме, како општество, дека не се согласуваме. И така треба. Имаме демократија, а несогласувањето е нејзин составен дел.

Меѓутоа, што станува со она што го нарекуваме „национално прашање“? Тука се менува сликата. Тоа се оние прашања во кои несогласувањето се смета за „предавство“ или „инфериорност“. Не постои соодветен, праведен одговор. Постои само еден доминантен поглед, што дури инсистира да биде еден и единствен. Македонското прашање претставува таков пример *пар екселанс*. Со години, секое несогласување со манипулациите на нашата надворешна политика се сметаше за еквивалент на национално предавство. Но, не се изминати толку многу години за да заборавиме дека на почетокот на деведесеттите: некои граѓани се влечеа по судовите и беа осудувани на тешки казни, бидејќи делеле летоци со повик за мирен соживот помеѓу балканските народи; дека телевизиските канали и насловните страници вперуваа прст кон секој што ќе се осмелеше да каже нешто поразлично од преовладувачкото национално гледиште.

Причината за националните работи ги отфрла отстапувањата од сопствената исправност и се репродуцира преку населување на минатото со сопствени цели и слогани. Тоа е истото она што богохулството претставува за теологијата. Оваа причина владее со видливото и со невидливото, со постоечкото и со непостоечкото. Има свои недопирливости што, пак, служат

како засолниште за нашата национална заедница. Колку и да се навраќаме на реченицата на Дионисиос Соломос, „нацијата мора да научи да размислува што е вистинито“, во практиката се засолнуваме зад митовите и приказните. Или, според зборовите на Цветан Тодоров, еден од најважни мислителите на нашето време: „Емотивниот набој на сè она што е поврзано со минатото е огромен и оние што го чувствуваат немаат доверба во обидите за рафинирање, во повиците за анализа што – макар и залудна – се обидува да ѝ претходи на секоја криза“ (*Меморија на злото, искушение на доброто*, прев. Костас Кацуларис, Естиа, Атина, 2003).

Па, така, во врска со Македонското прашање, грчкото општество со години избираше да се самозалажува и да се самозаробува во сопствената стапица, да оди со емотивен набој, да не му верува на ниту еден глас што го повикуваше да ги испита вистинските факти и димензии на ова прашање. Оваа ситуација го потхрануваше паѓањето во сопствена стапица и на грчката дипломатија, што, додека „службено“ гледаше како удираме во сид, немаше храброст да го признае тоа. Едноставно, срамежливо шепотеше. Овој курс се потпираше, во голем дел, врз еден поранешен механизам на цинично потиснување: непризнавање дека она што го сметаме првенствено за „национално прашање“ – исклучиво и само наше – претставува, пред сè, витално „национално прашање“, односно основа за постоењето на една цела земја. Кога механизмот на репресија не функционираше ефикасно, неговото место го заземаше цинизмот: „најубедливиот аргумент на националното право е неговата сила“. Против северниот сосед соодносот, се разбира, беше во наша корист.

Врз оваа основа, грчката страна направи четири витални грешки, што го определија развојот и циновскиот растеж на проблемот со текот на времето:

* Прво, уште од почетокот беше погрешно да сакаш на друга земја да ѝ наметнеш име, колку и да не се согласуваш со нејзиното. Тука нема да анализираме дали таквото несогласување е разумно или не. Меѓународно право, правото на самоопределување на народите, се разбира, го вклучува и нивното право да изберат име. Практично, работите уште повеќе се влошија кога жителите на оваа земја се нарекуваа со тоа име со децении и под тоа име беа признати од сите, па дури и од Грција.

* Второ, погрешно е да очекуваш резултат од верувањето дека ќе го наметнеш своето мислење, потпирајќи се на фактот дека си посилен во овие преговори. Оваа процена покажува ограничена свест за вкупните геополитички односи, но пред сè, за својата слабост да се сфати дека, надвор од малобројната „национална публика“, идејата присилно да ѝ се наметне име на друга земја на сите други им изгледа како нешто помеѓу чудното, ирационалното и агресивното расположение.

* Трето, логична грешка е да го поврзуваш национализмот единствено со името на таа земја. Со забранување некому да може официјално да го има името во кое верува и со кое израснал не се ограничува фанатизмот за неговиот идентитет. Како по правило, се случува спротивното. Грчката непопустливост го хранеше чистиот национализам на Владата на Груевски (2006-2016), кој еloquentно е искажан преку статуите со Букефал што го преплавија Скопје. Секој разумен човек, како во Грција, така и надвор од неа, сфаќа дека една од причините за интензивирање на македонскиот национализам во изминатава деценија беше грчката позиција на одбивање на признавањето на идентитетот. Меѓу другото, Груевски е и дете на ембаргото од 1994 година и на ветото од 2008 година.

* Четврто, теоретска грешка е да се верува дека национализмот има граници. Грчкиот непопустлив став не само што им помогна на националистите од типот на Груевски да доминираат туку и го поттикнуваше порастот на ксенофобијата и на национализмот во самата Грција. На протестите што се одржуваа во деведесеттите години, се роди душогрижнички национализам и во него се појавија – по првпат во релативно масовни услови и, пред сè, легализирано, а токму поради ова прашање – нацистите од Златна зора. Денес сме сведоци на срамежливо обновување на агресивниот национализам: плачот за воена акција, радикализацијата на високото свештенство, илузорните аспирации и соништа на пензионирани воени лица заради солзите на Богородица, излегувањето од притвор на раководството на Златна зора и негово активно вклучување во масовното „хиперпартиско“ здружување.

Справувањето со Македонското прашање како „национално прашање“, како табу-тема, до неодамна одеше во ќор-сокак. Нерешлива безизлезност, иако уште пред една деценија нашата земја влезе во траекторијата на

фактичко покајание со прифаќањето на сложено име. Меѓутоа, овој исчекор остана „да виси“, како и чувството дека фактот што станува збор за „национално прашање“ ја негира можноста за суштински разговор, за признавање на новата реалност и за преземање на соодветни чекори.

Денес, двете земји имаат единствена можност да ја сменат патеката и одлучно да продолжат во разрешување на прашањето за името. Покрај начелните прашања што ги споменавме, и прагматични за нашата земја, таквиот развој ќе биде повеќестрано позитивен. Позитивен, бидејќи ќе се подобри во целост преговарачката позиција на Грција во сериозните прашања со кои се соочува во своето соседство и пошироко во ЕУ. Позитивен, бидејќи тоа ќе им даде решителен одговор на фанатичниот национализам и новопечениот душогрижнички национализам. Позитивен, бидејќи ќе се види дека не постојат нерешливи прашања или табу прашања. Позитивен, бидејќи ќе помогне да се изгради доверба меѓу соседните држави со што ќе се маргинализира национализмот надвор од нашите граници, едновременно помагајќи да се спречат меѓусебните конфликти што, од друга страна, ќе придонесе за стабилноста на целиот регион. Најпосле, позитивен затоа што ќе овозможи да го насочиме разговорот кон вистинските геополитички предизвици – зарем е можно да разговараме за името на нашиот сосед, а да не разговараме и за војната во Сирија? – и главното национално прашање: иднината на грчкото општество во XXI век. Ајде да се концентрираме на нешто вредно.

2. „Македонија е грчка уште од античко време. Како можат некои луѓе денес да си ја присвојуваат таа историја?“

Ова прашање ја нагласува разликата меѓу лагите и митовите. Агонијата што ја содржи не се поврзува со некаква лага, туку со една многу честа приказна: дека современата дебата за Македонија се поврзува со античкото наследство, а особено со авторските права над античка Македонија.

Овој мит се базира на нешто, во принцип, фактички точно. Навистина, многу историчари и археолози се согласуваат дека јазикот на античките Македонци бил грчки дијалект (првично дорски, потоа атички, а во доцната фаза хеленистички). Исто така, повеќето научници се согласуваат дека словенските племиња се населиле во Македонија (и во другите области на хеленскиот простор) во VII век од н.е. Во продолжение – а ова честопати го забораваме – македонскиот простор потпаѓаше под различни владеења: Византиската Империја, бугарската држава, повторно Византијците, римската држава, деспотот на Епир, српското кралство, империјата на Никеја, повторно Византија, Отоманската Империја се накратко државните формации во кои е инкорпорирана Македонија од IX до XV век. Главни етнички групи во регионот биле „Римјаните“ гркофони и словенофони – всушност оние што пошироко и заеднички ги нарекуваме „Византијци“. Веднаш до нив, веќе од крајот на XIV век, постоеше важно отоманско присуство: Солун ќе биде дефинитивно окупиран во 1430 година, откако веќе ќе го доживее првото османлиско освојување во 1388 година. Како последица од тоа, уште многу рано географската територија на Македонија беше точка на осмоза на различни етнички и јазични заедници.

Но, ајде да се задржиме на првиот дел од шематскиот наратив: античките Македонци се грчко племе. Постојат и други историски теории, но ајде да се задржиме на оваа. Сепак, овој наод воопшто не може да се поврзе со прашањето како да се именува една земја во XX и XXI век. Грчката јавност мора да го согледа и да го разбере ова „недоразбирање“. Едно е што била Македонија во античко време, а друго што е денес. И не само Македонија туку

и Англија, Франција, Германија, Албанија, Турција и така натаму. Грчката држава има итна одговорност да ја проследи оваа едноставна порака до своето општество што е замелушено од опијанетоста со ахроматична „меморија“.

Покрај тоа, наследството на антиката има минорно место во појавата на колективните идентитети што се формирале на македонскиот простор во XIX век. Колку и да инсистира мнозинството во Грција дека главното прашање е поврзаноста со антиката, она што од XIX век се нарекува „македонско“ е многу посовремена тема. Поточно, тоа е тема поврзана со кризата на Отоманската Империја кон крајот на XIX век и засилувањето на антагонизмите заради поделбата на нејзината територија. Во тоа време, Европа го открива Македонското прашање: тоа е поново прашање што се поврзува со соживотот и со етничките антагонизми на еден заеднички географски простор што наскоро ќе стане поле на воени судири меѓу различни државни ентитети. Со оружје. И без Букефали.

Значи, од крајот на XIX век, под зборовите „Македонија“, „Македонци“, „македонски“, сите – во Грција и надвор од неа – подразбираат еден географски регион и некакво население, а не авторски права над Александар Велики. Во продолжение, во средината на XX век, целата планета ја нарече „Македонија“ федералната република во Југославија. Документиран е преглед на речници, весници и меѓудржавни спогодби од тоа време. На пример, грчките учебници по географија содржеле карти на кои соседната земја се нарекувала со своето име: Социјалистичка Република Македонија. Во оваа дебата никаде не постои антиката. Оваа димензија е додадена неодамна. Така, новата грчка национална приказна почнува од една речиси наследена позиција (грчкиот карактер на древните Македонци) и се протега со временски скок од два милениума, што нема никаква врска со историската димензија на проблемот. Значи, доколку се прифатат претензиите (за територии, имиња, популации) на сегашните национални држави, со аргументи што се однесуваат од пред еден или два милениума, целата планета ќе се разлеташе во воздух. За среќа, ваквите аргументи, по правило, предизвикуваат политички потсмев – нешто што ние во Грција веројатно не го согледуваме.

Згора на ова „недоразбирање“, историскиот анахронизам за важноста што ја има древноста за современите идентитети, го создаде митот дека „Македонија е грчка уште од античко време“. Несаканите ефекти од оваа претпоставка се трауматични, зашто ја пренесуваат целата јавна дебата, а преку тоа и колективната емоција, на прашања што воопшто не се поврзани со сегашната реалност и прашањето за името. Истиот пат го следат националистите од обете страни. Катастрофалната политика на Груевски се обиде да ги убеди неговите сонародници дека не се Словени, туку потомци на Александар Велики – така што топката се изгуби во сферата на колективната илузија, да не речеме параноја. Резултатот беше инструментализација на античкото минато и поплава од сликите на Александар и Букефал по плоштадите, покривките, монетите, па дури и салфетките.

Значи, дали е Македонија грчка уште од античко време? Нашиот одговор е дека ова прашање нема никаква врска со тоа како една држава ќе се нарекува денес, повеќе од две илјади години подоцна. Реалноста, модерниот живот на државите, меѓународните односи не признаваат историски патенти или авторски права. За среќа. Ако беа признавани, човештвото ниту за миг не би знаело што е тоа мир, како што во еден момент на мирна контемплација, сите нации во светот можат да посведочат.

3. „Зар Македонија не е една и грчка?“

„Зошто сакаме да заборавиме дека грчка Македонија станала грчка дури во минатиот век, преку едно трогателно искоренување на населението, со реципрочна размена на населението, со доаѓањето на Грците од Мала Азија по уништувањето? Сегашниот демографски состав на Македонија е, пред сè, резултат на размената на населението, а не на опстанокот на сите автохтони грчки жители.“ Вака пишуваше еден од врвните историчари, Филип Илиу, во 1993 година (во интервјуто што денес се наоѓа во томот *Мозаични камчиња од историјата и политиката на дваесеттиот век*, Полис, Атина, 2007, стр. 53-61), како одговор на најпопуларниот слоган од тоа време: „Македонија била и е грчка“.

Фактите се сосема јасни: Македонија никогаш не била само една и само грчка. Напротив. Од XIX век има мноштво мапи со противречни верзии за иднината на Македонија. Постојат грчки, бугарски, српски и македонски мапи, и сите ја покажуваат истата географска област, нејзината окупација и нејзиното инкорпорирање во соодветните нации-држави (или создавањето на една нова, во случајот на Македонците). Причината што постојат такви мапи, како и соодветните визии, се поврзува со соживотот, што до одреден степен продолжува на географската област Македонија како соживот на различните етнички и верски групи од јужниот Балкан. Речиси никој не е изоставен. Па, така, Македонија стана главен пример за етничка хетерогеност. „Македонската салата“, прочуената „*macédoine*“ составена од мноштво различни зеленчуци или овошје го потенцира имиџот на регионот: еден сад, Македонија, која содржи различни состојки.

Но, она што за повеќето Европејци е само избор во менито, за Грците е траума. Македонската салата не може да се најде во ниту еден грчки ресторан, бидејќи „Македонија е грчка“. А сепак, дури и во грчките училишта учиме дека географската област Македонија, по Балканските војни, по Првата светска војна и Малоазиската катастрофа, е поделена на три дела: на грчки, бугарски и оној што подоцна стана конститутивен дел на Социјалистичка Федеративна

Република Југославија. Затоа, уште од многу одамна, не постоела една Македонија: една единствена Македонија постоеше само за време на Отоманската Империја кога, всушност, географска Македонија беше дел од една голема мултиетничка империја. Само отоманска Македонија беше една. Од тој момент, Македонија е распарчена, па ниту е една, ниту исклучиво грчка. Грчката Македонија е географски дефинирана, стана етнички хомогена со грчко-турската и грчко-бугарската размена на населението (односно заминувањето на жителите муслимани и дел од населението кое зборуваше словенски, како и со доаѓањето на православните бегалци) и со угнетувањето на малцинствата, уште од времето на меѓувоениот период, а со цел да се елинизираат. Во тоа време, така функционираа повеќето земји во светот: претендираа да направат свои нови територии етнички и лингвистички хомогени.

Денес, причината за Македонското прашање сака да ја контролира меморијата, односно нашата „неопходна прошка“, преку одредени манипулативни леќи, навлегувајќи само во некои факти и заборавајќи на другите. Оваа причина се репродуцира преку колонизирање на минатото со свои цели и слогани. Еден од тие слогани е дека „Македонија е грчка“. На овој начин, причината се поврзува со одредено однесување, што, отворено, може да се нарече перверзна: прашањето постои, а го игнорираме затоа што ја славиме меморијата што ја создаваме. Не нè засега дека таа е илузија. Затоа што „Македонија е една и грчка“ и тука нема дискусија.

Па, така, слоганот „Македонија е една и грчка“ во ушите на кого било создава слика дека на современата карта на Балканот има само една конотација: дека Грција присвојува туѓа територија. Колку и да не го сфаќаат ова сите оние што го поддржуваат овој слоган, колку и да велат дека тоа е еден одбранбен слоган, а не иредентистички став, барањето на една и грчка Македонија одекнува како империјалистички план што би ги изменил утврдените граници на нашиот регион. Значи, овој мит не е само неодржлив. Тој е и опасен.

Токму поради ова, Македонското прашање треба постепено да премине од просторот на ќор-сокак во простор на разговори и консултации. Практично, ова, во првата фаза, значи реконституирање на она што се случило. Ова е

основа на секој рационален пристап. Станува збор за тешка мисија: да ја одделиме историјата од пропагандата. Ова се чекорите што треба да се преземат брзо ако се постигне договор за името меѓу двете земји. Ќе има многу работа на обете страни.

4. „Зарем постои македонска нација? Па, нели не постои такво нешто?“

Нацијата е политичка заедница која формира своја солидарност заради потребата да се засолни во една држава. Државата, националната држава, од XIX век до денес, е историски дом на нацијата. Ова објаснува зошто народите, кои се производ на политиката во поново време, не постоеле – секако не во онаа смисла во која денес го подразбираме поимот – ниту во антиката, ниту во средниот век. За да се реши едно критично недоразбирање (што се однесува и на второто прашање) се разбира дека постоеле Грци во античкиот период, но не како конститутивна нација, како што тоа денес го сфаќаме и го сметаме. Се разбира, ниту Германците ниту Французите од средниот век не претставуваат нација. Современата грчка нација се појавува преку барање на ко-лоцирање во државен ентитет – шематски да се каже од крајот на XVIII век. Ова не е грчка посебност. Тоа важи за сите.

Како резултат на тоа, ако има една група луѓе кои веруваат и чувствуваат дека се заедно во една заедница, која ја дефинираат на одреден начин, тогаш логично е дека не може истата да биде непостоечка. Да го кажеме тоа поедноставно: ако постои една нација, не може – бидејќи нам не ни се допаѓа тоа – да не постои. Присуството на овој народ може да ни создава несигурност, да сметаме дека опасно ја загрозува геополитичката рамнотежа, да веруваме дека не ги дели заедничките вредности на нашата култура. Сето ова е легитимно како предмет на дискусија. Но, не можеме во нивно име да го негираме нивното постоење. Штом постојат луѓе кои себеси се идентификуваат како Македонци и сметаат, и тоа со децении, дека ѝ припаѓаат на македонската нација, немаме логично оправдување да тврдиме дека тие се „непостоечки“.

Ова толку едноставно размислување е во спротивност со ставот на Грција, но и на Бугарија. Доминантна перцепција во овие две земји е дека нема македонска нација. За Бугарија, македонскиот народ е непостоечки, а сите оние што се чувствуваат Македонците едноставно се Бугари. Во Грција, пак, доминира ставот дека нацијата ја сочинува една родовска група, што значи

дека никој нема право да му припаѓа на тој народ, ако не е родовски потомок на античките Македонци. Колку е моќно ова неисториско сфаќање на нацијата во Грција се гледа и од фактот што една значителна група наши сонародници ниту американскиот етнос не го смета за нација зашто произлегува од стотици „родови“. Во Бугарија владее концепт што, главно, се базира врз јазикот, а слабоста на овој концепт лежи во тоа што според него не може да се сфати зошто Данците, Норвежаните и Шведаните претставуваат различни народи. Да се потсетиме дека заедничкиот јазик во никој случај не ја спречи граѓанската војна меѓу Србите, Хрватите и муслиманите во поранешна Југославија.

За Грција, работите се посложени. „Непостоечката македонска нација“ се поврзува со историското и универзално негирање од наша страна да го признае македонскиот национален идентитет, пред сè, внатрешно: односно да признае дека во префектурите на северна Грција постоела и постои – во значително помала мера денес – малцинска заедница луѓе кои се самоопределуваат национално, етнички или културолошки, како Бугари и/или Македонци. Отфрлањето на признавање на овој идентитет во Грција беше почетна точка на патот кон одбивање на неговото признавање и од надворешната политика на Грција, по распадот на Југославија.

Некој може да се прашува: „Како е можно два соседни народа да му го негираат постоењето на трет?“ Можеби нешто не е во ред? Дали навистина не е глупаво?

Претходно веќе споменавме дека во XIX век географскиот простор на Македонија беше под османлиска доминација. На тој простор живееле – понекогаш во хармонија, а понекогаш во тензија – христијани, главно оние што зборувале грчки и бугарски јазик, муслимани кои ги зборувале сите јазици што ги среќаваме на Балканот, како и Евреи. Различните статистички податоци од тоа време го одразуваат мултиетничкиот состав на населението. Така, во 1907 година во Солунскиот вилает имало 419.604 муслимани, 263.881 Грци, 155.710 Бугари, 52.935 Евреи и 20.846 Власи. Сликата е слична и по на север. Во Битолскиот вилает, 204.587 муслимани живееле заедно со 203.796 Грци и 188.566 Бугари. Оваа дистинкција меѓу Грците и Бугарите ја изразува црковната поделба, бидејќи православното христијанско население беше

поделени во две заедници: онаа што говорела грчки јазик и онаа што зборувала бугарски јазик.

Ваквата разлика создаде верски раскол: во 1870 година, наспроти Цариградската патријаршија, беше основана Бугарската егзархија, која потоа стана автокефална црква на Бугарија. Од тој миг, па наваму, клучен елемент што го одредувал националниот идентитет, или поточно, предиспозицијата, станува црковното интегрирање, а не мајчиниот јазик: патријаршискиот елемент го перципира и го идентификува поимот Грк, додека егзархискиот поимот Бугарин. Ова беше проследено, во 1878 година, со формирањето на современата бугарска држава, па населението на тогашната отоманска Македонија кое зборувало бугарски јазик – сè до по Балканските војни – станува население на грчка Македонија и се соочува со егзистенцијалното прашање: Каква ќе биде неговата врска со новата држава?

Оние што живееле во регионот на источна Македонија немале многу избор. Нивното граничење со Бугарија, и договорот за размена на бугарско и грчко население, потпишан од двете земји во 1919 година, ја определија нивната ориентација. Додека размената уште не беше задолжителна, мнозинството Грци конечно ја напуштија Бугарија и, обратно, мнозинството Бугари ја напуштија Грција. Всушност, оние што останаа еднакво го прифатија побугарчувањето и погрчувањето. Потоа, Грција и Бугарија, во рамките на еден меѓусебен „дентлменски договор“, прифатија дека немаат малцинства. Оттогаш, ова прашање е затворено.

Ситуацијата се покажа како посложена во грчката централна и западна Македонија. Луѓето кои зборуваа бугарски – се разбира, не официјалниот јазик, туку дијалекти особено блиски до него – немаа никаква намера да одат во Бугарија, со која ниту одржувале некои позначајни контакти, ниту, пак, се граничеа со неа. Овие луѓе, кои живееле и живеат главно во градовите и селата, почнаа да ја користат географската одредница „Македонец“, за да го опишат нивниот идентитет – идентитет што не е ниту грчки, ниту бугарски. Па, тогаш што се? Во 1924 година, Стратис Миривилис, во првото издание на неговиот познат роман „Живот в гроб“ ги опишува вака:

„Овие селани, чијшто јазик добро го разбираат и Бугарите и Србите, првите ги мразат затоа што им ги зедаа децата во бугарската војска. Ги мразат

и вторите затоа што, како Бугари, ги малтретираат. А на нас, попатните Грци, гледаат со особено симпатична љубопитност, бидејќи ние сме чисти духовни потомци на Патрик, односно на *православниот патријарх на Константинопол*. [...] Меѓутоа, не сакаат да бидат ниту *Булгар*, ниту *Срб*, ниту *Грц*. Само *православен Македон*“.

И – секако, над (националното) сомневање – Пенелопа Делта пишува во „Тајните на мочуриштето“, во 1937 година:

„Тогашна Македонија беше легура од сите балкански националности. Грци, Бугари, Романци, Срби, Албанци, христијани и муслимани, сите живееле овде-онде под тешкиот јарем на Турците. Нивниот јазик е ист, македонски, еден амалгам од словенски и грчки јазик, измешан со турски зборови. Како и во византиско време, популациите беа толку измешани, што тешко можеше да разликуваш Грк од Бугарин – двете племиња што преовладуваа. Имаа само македонска национална свест“.

Идентитетот на овие луѓе во постотоманското опкружување е обликуван првенствено од местото во кое живеат: Македонија. Во ерата на националностите, географскиот поим „Македонец“ постепено, и само постепено, наспроти она што го тврди официјалната македонска историографија, се обликува во национален. Ова важи за еден дел од ова население. Некои други го преферираа својот елинизам – таканаречените „гркомани“ – а некои други, главно во источна Македонија, својот бугаризам.

На почетокот, официјалната грчка држава го прифати фактот дека на нејзината територија постоеле заедници кои зборувале друг (т.е. негрчки) јазик и се декларирале како Македонци. Така, на официјалниот грчки попис од 1928 година повеќе од 60.000 луѓе, од нивното огромно мнозинство во северниот дел на Грција, се изјасниле – оваа бројка ќе ја прифатиме без оглед на тоа колку пописот бил аритметички точен – дека нивниот мајчин јазик е „македонословенски“. Ако во 1928 година прашањето за мајчиниот јазик дозволувало таков одговор, работите се измениле со текот на времето. Согласно со новите приоритети на официјалната грчка држава, носителите, односно корисниците на „славомакедонскиот“ истиот требало да го заборават, бидејќи тој јазик „не постои“. Грчката држава, загрижена заради постоењето на малцинството, почна да реализира сеопфатна програма на репресија, чијашто

суштина беше искоренување и прикривање на различното: сите во северниот дел – и не само таму – на Грција, знаат за села чиешто име беше сменето за да звучат по „грчки“, но малкумина знаат или сакаат да се сеќаваат на мерките за прикривање на јазикот на „домородците“, а уште помалку на апсењата, тепањата, депортациите на „опасните“ припадници на малцинството. Горенаведеното претставува заедничко место на повеќето историски наративи во Грција, независно од гледиштето на историчарот во однос на поширокиот поглед на Македонското прашање. Меѓутоа, неизбежна вистина е дека тие непријатни сеќавања навираат и не можат да се избришат.

5. „Во ред, постои. Но, нели е тоа вештачка творба. Нели ја создаде Тито?“

Убедувањето дека македонската нација е вештачка творба, креација на Јосип Броз Тито, претседател на социјалистичка Југославија, е варијација на претходното прашање. Размислувањето што се подразбира е едноставно: постои, но не е автентична, и затоа не заслужува место еднакво со другите нации на планетава.

Тука повторно се соочуваме со селективно читање на реалноста. Се разбира, тоа беше политика на федерална Југославија, политика што се потпираше врз признавање на различните карактеристики во самата мултиетничка држава, онаа што по првпат го призна државниот ентитет на македонската нација со формирањето на Социјалистичка Република Македонија. Сепак, овој факт не го негира постоењето пред тоа време.

Во претходното прашање видовме докази за историскиот пат на оваа нација кон крајот на XIX и почетокот на XX век. Во него се издвојува еден факт: летото 1903 година, на 20 јули, денот на пророкот Илија во различни делови на Отоманската Империја се дигнаа народни движења кои ја доведоа во прашање отоманската власт. Иницијативата за Илинденското востание ѝ припадна на Внатрешната македонско-одринска револуционерна организација, тајна и револуционерна организација која се стремеше кон независност на Македонија. Воопшто не е случајно што Илинденското востание претставува главен национален празник уште од Социјалистичка Република Македонија, зашто се смета за почеток на појавувањето на македонската нација на историската сцена.

Значењето и содржината на ова востание е предмет на разни валоризации, што честопати одразуваат слични национални приоритети. Така, во Грција преовладува мислењето дека Илинденското востание, во крајна инстанција, не претставувало сериозен предизвик за Отоманската Империја. Често се повторува дека тоа била иницијатива на бугарските националисти, став што толку очигледно го поддржува и бугарската историографија во рамките на ригидниот став дека Македонците не можат да бидат ништо друго освен Бугари.

Се разбира, нашето прашање овде не е дали Илинденското востание претставува македонско народно востание или е само „измислена традиција“. По сè изгледа и едното и другото.

Она што би сакале, на каков било начин, е да истакнеме дека нациите, по дефиниција, се востановуваат, односно се формираат. Времето – порано или подоцна – нема никакво значење. Клучен е процесот. Сфаќањето дека нациите се создаваат – а не се „будат“ од вековна летаргија, на пример – е вообичаено и често во современата теорија и се заснова на претпоставката дека нациите се колективни политички субјекти кои легитимно ја воведуваат организираноста на светот во национални држави како главен критериум на политичката поделба. Во овој процес, секоја нација има свој пат за создавање и свој материјал.

Правилото е дека елитите се мобилизираат пред создавањето на државата заради дисперзија на националната идеја, но формирањето на државата е она што, пред сè, ѝ овозможува дифузија и консолидација на националната идеја кај целата популација. Од ова правило не отстапува ниту нашиот северен сосед.

Фактот дека процесот на востановување на македонската нација се случува временски подоцна, сам по себе, не докажува ништо. Не постои еден разумен или поинаков временски рок за да одлучиме дали една нација е „оригинална“ или „вештачка“. Ваква разлика не постои. Ниту, пак, фактот кога е основана државата претставува некаков критериум што ќе одлучи дали таа се заснова на постоечка или непостоечка нација. Ајде да размислуваме обратно: Дали некој би се осмелил да ја доведе во прашање италијанската или германската нација? А сепак, италијанското и германското обединување се случува дури во 1870 година. Дали денес некој може да го негира курдското национално движење, повикувајќи се на тоа дека сè уште не е востановена курдска држава? Значи, работите се многу позаплеткани од нашата желба за јасна разлика меѓу „автентични“ и „вештачки“ нации.

Националната свест се создава, во принцип, со политички термини како прашање на совпаѓање на волјата на луѓето. „Постоењето на една нација е секојдневен референдум“, пишува таткото на идејата за нација, Французинот Ернест Ренан, за да ја покаже потенцијалната димензија на нацијата: таа може

да постои само благодарение на нејзиното секојдневно одобрување од страна на луѓето кои се залагаат за неа. Без него, нема нација. Оваа димензија коегзистира заедно со културната: повеќето европски држави се потпираат на идејата за заедница: заедница на потекло, на јазик, на религија и на обичаи.

Кога нацијата ќе се појави на сцената, тогаш се рedefинира и нејзиното минато, со цел да не се помисли дека била создадена од неодамна, туку дека постоела отсекогаш. Всушност, во последниве години ова го правеше националистичката влада на Скопје под водство на премиерот Никола Груевски, на еден агресивен и естетски гротескен начин.

6. „Каков е односот на грчката левица кон Македонското прашање?“

Односот на комунистичката левица кон Македонското прашање е сложен и поаѓа од нејзиниот став за односот кон малцинствата во грчка Македонија. Оваа приказна датира од почетокот на дваесеттите години на 20 век, кога Коминтерната се одлучи за слоганот „независна Македонија и Тракија“, што е поврзано со изгледите за општествена револуција во регионот и создавање на Балканска комунистичка федерација. Овој став се потпираше врз еден факт (мултиетничкиот состав на регионот, зашто станува збор за времето пред размената на населението) и врз традицијата на социјалистичката мисла за создавање на една балканска социјалистичка федерација – што, пак, досегаше до визиите на Ригас и други револуционери од XVIII и XIX век. Иако ова становиште е напуштено по 1925 година, Комунистичката интернационала остана доследна на својата позиција за одбрана на малцинствата. Во овој контекст, во 1934 година, Балканскиот секретаријат на Коминтерната го призна постоењето на македонскиот народ, додека Комунистичката партија на Грција (ККЕ) систематски го поставуваше прашањето за правата на малцинствата во северните делови на земјата.

Сето ова имаше, и има значење за развојот на ККЕ (во понатамошниот текст КПГ) во меѓувоениот период, особено за консолидација на грчките антикомунисти: од почетокот на дваесеттите години на 20 век КПГ беше обвинета за „антинационална“ затоа што зборуваше за малцинството и, главно, зашто – иако неволно – го пропагираше и го употребуваше во официјалните документи слоганот „независна Македонија и Тракија“. Ситуацијата се комплицираше подоцна, во четириесеттите години од минатиот век. Во 1943 година, во Лерин и во Костур беше основана една малцинска организација на отпорот: СНОФ (Славомакедонски народен ослободителен фронт). Оваа организација се обедини со ЕАМ, а нејзините борци соработуваа со вооружените одреди на ЕЛАС. Нивната корелација повремено беше проблематична, но продолжи и се зацврсти во годините на Граѓанската војна, кога борците на НОФ (наследник на СНОФ) се бореа заедно со Грчката демократска армија и ја споделуваа заедничката судбина од воениот пораз.

Граѓанската војна беше повеќекратно трауматично искуство за регионот, особено заради односот на грчката држава кон малцинското население. Соработката на малцинството со КПГ го зацврсти верувањето на државниот апарат дека присуството на малцинството претставува постојана закана за грчкиот територијален суверенитет. Врз основа на ова, како и на догмата за опасноста од оние на Север, областите на северна Грција се најдоа во ситуација на континуирано следење, додека населението кое зборуваше словенски јазик беше третирано како опасни граѓани, а нивните основни права беа прекршувани. Проблемот не беше само на локално ниво. „Отцепувањето на дел од целата територија“, односно на Македонија, беше базичниот елемент на законот 509/1947, камен-темелник на етаблирањето на прогоните во период на Граѓанската војна и, воопшто, на грчкиот поствоен антикомунизам.

Во исто време, мажите и жените кои ја преминаа границата, повлекувајќи се, требаше да се соочат со комплексноста на судирот на КПГ со режимот на Титова Југославија. Како што за грчката држава малцинското население се здоби со статусот на еден „непостоечки“ (а сепак толку постоечки) проблем, така и за комунистичката левица борците на НОФ – но не и славофоните кои се бореа заедно со ДСЕ (Демократска армија на Грција, заб. на прев.) – одеднаш станаа „непостоечки“. Во ваквата разрешница помогна и агонијата на КПГ да се одбрани од етикетирањето како „непатриотска“.

Врз основа на овие повеќестрани закани, активноста на малцинството во четириесеттите години на минатиот век се претвори во колективно табу на грчкото општество. Во веќе наелектризираната атмосфера, иницијативата на Социјалистичка Федеративна Југославија својата најјужна република да ја именува како Социјалистичка Република Македонија уште повеќе ги усложни работите. За раселеното раководство на КПГ, и севкупната Левица, Македонското прашање се претвори во една скриена рак-рана: сцена на која антикомунистичкиот дискурс беше систематски експлоатиран за да се докаже „предавничката улога“ на: Националниот ослободителен фронт (ЕАМ), Грчката народно-ослободителна војска (ЕЛАС), Демократската армија на Грција (ДСЕ) и, воопшто, целата комунистичка левичарска страна и, згора на тоа, на едно наследство што не може да се одбрани во контекст на распадот на Советскиот Сојуз и Југославија; на една внатрешнопотисната, а однадвор угнетувана

меморија. Кога во 1982 година првата влада на ПАСОК донесе одлука за репатријација на политичките бегалци од Граѓанската војна, „не-грците по род“ не беа опфатени со неа; ова е единствениот законски акт од соборувањето на хунтата, па наваму со кој – барем и преку дискриминацијата – се признава постоењето на „не-грците по род“, односно на словенските Македонци. Молчењето се прекршува во моментот кога комунистичкиот лидер Харилаос Флоракис, кој привремено се луксузираше во коалициската влада во текот на летото 1989 година, наоѓа можност да одржи говор – еден и единствен – за „неприфатливата и расистичка одлука“.

И потоа повторно молк. За Грција, постоењето на Социјалистичка Република Македонија низ годините водеше кон целосно негирање на македонскиот идентитет на целокупната грчка територија, а секој што ќе проговореше за неа стануваше народен непријател. Оттогаш Грција, со тактиката на огромна но глупава птица, ја закопуваше својата глава в земја: штом не го гледа македонскиот народ, тој едноставно не постои. Ноевизмот не смее да нè изненади, но мора да нè загрижи.

Овој став има катастрофални последици: го зајакнува македонскиот национализам и им овозможува на тврдокорните националисти или на следбениците на иконографии да се покажат како бранители на народот против една држава – Грција – која го негира неговото постоење. Во истиот миг некој се чуди на инсистирањето за „непостоечкото“. Ако е така, за што точно зборуваме? Зарем историчари, политичари, аналитичари, грчката јавност со години ја измачуваат со нешто што е „непостоечко“? Тешко дека ќе да е така. Веројатно ќе треба да се направи еден основен договор, т.е. прифаќање: постои и таму е, без оглед на грчките желби и стравови. Проучувањето на обременетото наследство од првата половина на XX век на грчката – главно комунистичка – Левица со врсок нè потсетува на тоа. Дури и денес, кога владее забравот, па дури и во еден дел од грчката левица.

7. „Дали постои македонски јазик?“

Дали е логично или, поточно, дали е за верување: ако нема македонска нација, тогаш како може да има македонски јазик? Токму така. И на кој јазик зборуваат повеќето жители во земјата што се граничи со Грција? Дали меѓусебно се разбираат со мимики, дали мрморат неразбирливи глаголи или живеат во предјазична состојба? На ова, поддржувачите на тезата за „непостоечки народ“ и „непостоечки јазик“ ќе аргументираат дека овој јазик е „дијалект“, „некаква карма-каша од други јазици“ или „бугарски“. На ова рамниште, јазикот претставува еден од големите трнови во преговорите меѓу двете земји. Образложението е следно: Ако Грција го признае македонскиот јазик, тогаш се отвора патот за признавање на нацијата, и обратно. За да не дојдеме до тоа дереце, грчката страна со години го негираше постоењето на македонската нација, а воедно и на македонскиот јазик.

Нашата национална чувствителност или, подобро кажано, нетолеранција во врска со македонскиот јазик е поврзана со горливото прашање на малцинствата внатре во границите на Грција. Историски гледано, македонскиот идентитет во грчкиот простор е идентичен со јазичната диференцијација. Сите сфатија, емпириски и сензитивно, дека во северна Грција постоеле луѓе кои не зборувале грчки, туку нешто друго. Затоа, грчката политика била толку упорна во нејзината забрана на јазикот. Во 2000 година, Тасос Костопоулос ја објави монографијата *Забранетиот јазик*, шокантен документ за репресија на словенските дијалекти во северна Грција. Еден познат адвокат во Воден тогаш осамено говореше: „Толку многу години на обидување (искоренување) отидоа во неврат. Сè извади на мегдан...“

Затоа исчезнувањето на јазикот се сметаше како главен начин за исчезнување на етничката разновидност, т.е. на „мијазмата“, како што беше нарекувана во првите години по паѓањето на диктатурата.

Фактот што дури и денес се зборува овој јазик – и секој што има уши може да го слушне – треба да го побие овој мит. Ако некој ја премине

границата, како илјадниците грчки граѓани секоја година, кој јазик ќе го слушне во нашата соседна земја?

Одговорот на ова прашање го даде самата Грција. Во 1977 година, во Атина, Третата конференција на Обединетите нации за стандардизација на географските имиња го призна, без приговори, македонскиот јазик. И ако ова се однесува, во главите на сомнителни луѓе, на некаков меѓународен заговор, доволно е да ги погледнеме грчките статистички пописи, за да видиме дека нашите префабрикувани перцепции и сфаќања имаат минимална историска заднина. Како што рековме, во 1928 година самата грчка држава регистрирала 82.000 граѓани кои го зборуваат македонскиот словенски јазик. Во други записи, на пример една анализа на Државната служба за информации во врска со состојбата на населението во 1954 година, оваа популација фигурира како „славофони“. Грција престана во пописите да го вклучува прашањето за јазиците што се зборуваат само за да не биде признато она што сите го знаеја: постоечката димензија на „непостоечкиот“ јазик. Тоа е македонскиот, „староседелскиот“ или „домородниот“, како што се нарекува во северна Грција (и) за да се избегне забранетиот збор. За последен пат ова прашање беше поставено во пописот од 1951 година.

Денес, меѓународната лингвистичка заедница го прифаќа постоењето на македонскиот јазик, вклучувајќи го во источното јужнословенско семејство. Едно е, велат лингвистите, како зборува еден необразован селанец, а сосема друго е службениот, литературен јазик. Иако е очигледно дека и едниот и другиот се јазици. Но, од моментот (обично врз основа на некои локални дијалекти и низ процесот на обработка на селектираниот вокабулар, граматичките видови итн.), еден јазик бидува стандардизиран, а потоа се предава и се учи, односно станува „официјалниот стандарден јазик“, т.е. со политичка одлука се востановува како јазик. Претходно споменавме дека говорителите на поранешниот српско-хрватски јазик имаа граѓанска војна. Со нејзиното завршување, двете држави – најпрвин Хрватска, која се обидува да се оддели од сè што е српско – се обидува да го стандардизира својот јазик. Полека-полека, успева во тоа. Денешните разлики меѓу српскиот и хрватскиот сè повеќе се продлабочуваат. А замислете, нè делат само 23 години од крајот на југословенските војни!

Оваа процедура што ја презема државата, следела и се одвивала во речиси сите официјални јазици, главно, преку стандардизација и училишна настава во контекст на социјалистичка Југославија од 1945 година наваму. Некој може да приговори дека овој процес покажува оти македонскиот јазик е производ со политичко потекло. Наполно се согласуваме. Ајде да прифатиме, за да не ја должиме дискусијата, дека југословенските политички приоритети го утврдија формирањето на посебен македонски јазик. Меѓутоа, како што веќе видовме, ниту е прв, ниту последен случај.

Тука некаде би аргументирал некој добронамерен соговорник: Во ред, така е, но јазик не е. Тоа е „идиом“, т.е. „дијалект“. Овие два збора, особено распространети во Грција кога станува збор за јазикот на соседната земја, се користат за да се негира постоењето на јазикот што се зборувал и се зборува во грчките граници и надвор од нив, и на кој се осврнуваме ние. Употребата на овие термини, сепак, не е аксиолошки неутрална. Напротив. Го инкорпорира и го храни – намерно или ненамерно – само расположението на негирање или девалвирање на идентитетот.

Значи, да претпоставиме, за атер на разговорот, дека станува збор за идиом или дијалект на некој друг јазик – во овој случај на бугарскиот. Што значи тоа? Дека оние што го говорат немаат јазик? Се разбира дека имаат; како и да го нарекуваме, тој ги извршува функциите што ги извршува кој било друг јазик или дијалект или идиом. Дали некогаш сме помислиле дека „Кипарците немаат јазик“, бидејќи кипарскиот јазик е грчки дијалект или идиом? На крајот на краиштата, ако овој јазик бил непостоечки, грчката држава немаше да вложува толку голем напор за негово искоренување во грчка Македонија.

Разликата меѓу овие два поима – јазик и дијалект – како што има одлучено меѓународната заедница на лингвисти, нема толку јазичен, колку што има политички карактер. Дали некогаш би помислиле да речеме дека германскиот и холандскиот се прости дијалекти? Веројатно не. Меѓутоа, причината што го користиме ова гледиште за врската што ја има македонскиот со бугарскиот е политичка: го негираме јазикот, за да го негираме народот.

И тука повторно се враќаме на почетната точка на нашата загриженост за оние митови што се фокусираат на „непостоечкото“: дали македонскиот јазик е бугарски дијалект, јужнословенски дијалект или посебен јазик, на крајот на

краиштата, и нема големо значење за предметот на дискусија во оваа книга. Важно е дека се зборува и дека се поврзува со една заедница на луѓе кои себеси се идентификуваат како Македонци кои, се подразбира, својот јазик го нарекуваат македонски.

Непостоечки јазик не постои штом постојат луѓе кои го говорат. Ако ја прифатиме оваа мошне едноставна аксиома, тогаш можеме да ги оставиме лингвистите спокојно да ги спроведуваат своите истражувања.

8. „Дали Грција ја ставаме во иста позиција со една државичка, државичката Скопје?“

Зборот „државичка“ ја ограничуваше грчката јавна расправа уште од почетокот на деведесеттите. Тоа беше крајниот начин да се избегне обраќањето кон (неименуваниот) сосед со кое било име, заедно со една силна доза на потценување: демек „Државичка“ – и го решивме проблемот.

Во рамките на оваа глупост и злоупотреба, зборот ја изгуби својата оригинална содржина. Корисно би било да се потсетиме на основното: терминот „државичка“ во меѓународното јавно и уставно право се однесува на оние држави што сочинуваат федерација. Постојат федерации што се сочинети од држави (вклучувајќи ги и САД), од републики (како што е Русија), од кантони (Босна) и државички (Германија, Австрија и Индија). Втората употреба на терминот се однесува на микроскопски мали држави (микродржави): во Европа такви се Монако, Лихтенштајн, Андора и Сан Марино. Станува збор за простори-точкички на политичките карти. Меѓународното право не дава прецизно дефинирање на некакви стандарди по однос на пространоста или населението за една земја да биде држава: значи, постои договор дека и микроскопската државичка е суверена држава, иако повремено имало несогласувања за тоа дали Ватикан со своите 842 жители и 44 хектари може да спаѓа и во ваквите држави по однос на способноста во целост да ги извршува сите надлежности во врска со својот суверенитет. Тоа е од причина што според меѓународното право државите се суверени и, во овој поглед, рамноправни со другите држави.

Каква врска има сето ова со една земја, со површина од 26.000 квадратни километри и население од над два милиона? Одговорот е едноставен: апсолутно никаква. Има земји во Европа помали од ПЈРМ, што никогаш не сме помислиле да ги наречеме „државички“: да помислиме на Република Кипар (9.250 квадратни километри, 840.000 жители). Општо земено, во нашето соседство, југоисточна Европа, територијалните надлежности од историски причини не се генерално жестоки. Од ова правило не е исклучок ниту

Грција. Ајде да помислиме колку ние би биле огорчени доколку Турција, која има 80 милиони луѓе и 800.000 квадратни километри, ја нарекуваше Грција „државичка“.

Значи, очигледно е дека терминот државичка се користи за соседната држава како показател на презир кон постоењето на нејзината државност, а со тоа и презирање на нејзиниот идентитет. Ваквото поимање го конципира во својот познат речник и професорот по лингвистика Георгиос Бамбињотис. Доаѓајќи до крајната точка на тенденциозно мамење и научно самодеградирање заради својот ангажман во националниот канон, ја стави следнава дефиниција за определницата „државичка“: „државичка“ (ср. род) **1.** мала распространетост (или мала организациска инфраструктура) на државата: ~ Скопје / Ватикан **2.** секоја членка на федерална држава: *беше една од најбогатите* ~ на ФРЈ“.

Овде „со мала организациска инфраструктура“ кореспондира со друга конотација на „државата“: геополитичката кривост на новата држава. Од моментот на нејзината независност, ова гледиште како да го чека нејзиното пропаѓање. И таму зборот „државичка“ има свое значење што подразбира привремена, кривка, делумно реализирана. Факт е дека оваа земја има сериозни проблеми со внатрешната кохезија. Но, таа постои, независно од тоа дали ќе ја нарекуваме држава или државичка.

Во 2001 година беше на работ на распаѓање поради албанските бунтовници во западниот дел на земјата. На еден простор што се протега по должината на нејзините западни граници со Албанија и Косово, традиционално живее албанска заедница која бара проширена автономија. Овој режим е востановен со Охридскиот договор од 2001 година, благодарение на кој се избегна граѓанска војна. Оттогаш, земјата се откажа од соѕвездието на унитарни држави и за подобро влезе во договорот за двозонска држава (како што е Белгија), што се сметаше за единствена гаранција на интересите на албанското малцинство. И денес, рамнотежата меѓу двете етнички заедници е минимална. Грчката позиција во врска со името на земјата, се разбира, ја влоши оваа нестабилност и изгледа како самоисполнувачко пророчтво за „неодржливост на државата на Скопје“.

Вистина е дека на почетокот на деведесеттите години имаше грчки политичари кои силно ја поддржуваа позицијата на непризнавање на соседната држава, верувајќи дека таа, вака или онака, не е одржлива. Застапник на овие верувања беше Србија на Милошевиќ, кој исто така – со националистичка ароганција што водеше кон глупост – отиде толку далеку што предлагаше „поделба на државичката“ меѓу Грција и Србија, така што двете „сестрински земји“ конечно ќе се здобијат со заедничка граница.

Сега овие гласови се замолчени или целосно маргинализирани, и постои заедничка свест дека секоја промена на границите може да резултира само со уште поголема нестабилност.

9. „Нивниот Устав не е битен. Зар не треба да се промени за да се постигне компромис?“

Во врска со претходните прашања, ова прашање барем ѝ припаѓа на сегашноста. Се однесува на денес, а не на „историски права“. Ова, само по себе, го прави разумно. Сепак, изненадува тоа што, иако како прашање доминира во јавната дебата поврзана со неодамнешните преговори, малкумина во Грција се потрудиле да ни кажат што точно пишува во македонскиот устав. Така, виси чувството за иредентистички устав, но ни недостигаат вистински податоци.

Меѓутоа, за да знаеме што точно бараме, битно е да се разјасни ова: иредентизмот (од италијанскиот поим *irredentismo*) претставува идеологија што цели кон ослободување, кон „спасение“ на сонародниците кои се наоѓаат надвор од националниот покрив, со цел нивно интегрирање со територијата на матичната татковината. Иредентизам е кога некој ќе рече „и пак, со текот на времето, пак ќе биде наше“, замислувајќи промени на границите, промени што во современата историја обично се резултат на крвавите воени судири.

Меѓутоа, од клучно значење е да го разликуваме национализмот од иредентизмот. Иако иредентизмот секогаш се потпира врз основата на национализмот, не значи секогаш дека национализмот има иредентистички тенденции. Денес, еден Германец може да биде националист без да сонува, на пример, за промена на границата меѓу Франција и Германија.

Но, ајде да се вратиме на спорното прашање. Еминентни грчки специјалисти по уставно и меѓународно право (Христос Розакис, Јоргос Сотирелис или поранешниот потпретседател на грчката влада, Евангелос Венизелос, кој воопшто не го крие опозициското расположение во сегашната влада) одлучија дека во уставот нема иредентизам.

Но, да го прочитаме контроверзниот член од Уставот, член 49:

„Републиката се грижи за положбата и правата на припадниците на македонскиот народ во соседните земји, како и за иселениците од Македонија

[...] и се грижи за културните, економските и социјалните права на своите граѓани во странство“.

Наспроти други примери, споредбено, член 108 од грчкиот Устав предвидува: „Државата се грижи за животот на грчките иселеници и за одржувањето на нивните врски со нивната матична татковина. Исто така, се грижи за образованието и социјалниот и професионалниот напредок на Грците кои работат надвор од земјата“.

Дополнителната референција во Уставот на соседот што зборува за „македонскиот народ во соседните земји“ е национализам од стар ков, меѓутоа не претставува доказ за иредентизам. Доколку ова беше таков случај, многу земји од современиот свет – првично сите земји во централна Европа, земји-членки на ЕУ – треба да се сметаат за иредентистички. Но, тоа не е така.

Покрај тоа, во случајот на овој Устав, постои уште еден клучен аспект. Во 1990 година, нејзиниот Устав беше изменет по соодветните препораки на Бадентеровата комисија (1992) и потпишувањето на Времената спогодба со Грција (1995). Патем, да размислиме дека тоа не е ниту лесно, ниту нешто зададено. Така, втората измена на Уставот на нашата соседна земја експлицитно вели: „Во остварувањето на оваа грижа Републиката нема да се меша во суверените права на други држави и во нивните внатрешни работи“. И уште појасно, со член 6 од Времената спогодба се предвидува дека „Поранешна Југословенска Република Македонија ... изјавува дека ништо во нејзиниот Устав, а особено во преамбулата или во член 3 не може или не треба да се толкува како да ја содржи или би можело да ја содржи во иднина основата за територијални претензии надвор од нејзините граници“.

Иако тешко може да се замисли поодлучно отфрлање на иредентизмот од текстот на уставот, во грчката јавна дебата ова прашање постојано се повторува. Парадоксот е во тоа што спомената аверзија продира низ целата политичка сфера: од нејзино опсесивно повторување до говорот на главната опозиција и некои срамни владини аверзии, до Комунистичката партија на Грција и некои организации на вонпарламентарната Левица... За некое време дури стана и постојана аверзија кон говорите и изјавите на претседателот на Република Грција.

Така, упатувањето на „иредентизам“ изгледа како неопходен и превентивен противотров, со цел да не се дискутираат можностите за решавање на билатералниот спор што влијаеше врз нас во последните дваесет и пет години. И не само тоа. Дејствува како засолниште за оние што општо и посветено би сакале разврска, но откривајќи го „иредентизмот на Скопје“, меланхолично ја клатат главата и ја одложуваат расправата на неопределено време. Се разбира, ова е аргумент, и претставува совршено алиби за оние што едноставно не посакуваат никаква разврска на спорот.

Тука треба да разјасниме нешто. Факт е дека постојат големи проблеми во јавниот дискурс и официјалниот политички речник на ПЈРМ: од учебниците што се полни со националистички референции до естетиката на владата на Груевски со скулптурите во центарот на Скопје – нешто што денешнава влада, како одраз на добра волја, а во рамките на преговорите, почна да го деетаблира. Но, ова – ќе повториме – не се преведува како иредентистички одредби во Уставот на земјата.

Единствениот веродостоен, но навистина нереален аргумент во врска со уставниот иредентизам на соседот е дека референцијата „Македонија“ сама по себе претставува формулација што ја отвора вратата за идна ревизија на границата. Ова е линија и на оние што одбиваат каков било компромис меѓу двете земји, бидејќи името на земјата го содржи поимот „Македонија“ или негов дериват.

Меѓутоа, ако се претпостави дека земјата, во некој даден момент со текот на времето, се здобие со иредентистички аспирации, тогаш нејзиното име не игра некаква улога: ако се вика „Северна Македонија“ романтично ќе ја гледа јужна, додека „Нова Македонија“ ќе ја потсетува на старата или античка, па ќе ја бара. Се разбира, ниту називот „Скопје“, ако претпоставиме дека некогаш би можел да се наметне, ќе спречи една држава што инвестира во иредентизам да гледа во сите насоки на хоризонтот. Да бидеме искрени, уставите можат да се променат, но историски гледано, на иредентизмот не му требаат секогаш уставни одредби за да се распостеле.

Некој може да се праша: Зар не постои некаква реална основа во осврнувањето за „македонскиот иредентизам“, околу кој се концентрира грчката позиција? Одговорот е дека постои историска основа, но национално

прикриена и премолчена. Се однесува, како што рековме погоре, на постоењето на, во денешно време мала, а во минатото многубројна заедница во Грција која зборувала словенски јазик. Значи, она што предизвикува бес во Атина е внатрешниот страв, но не може да признае од што точно се плаши. Затоа што, се разбира, тоа е особено смешно при здрав разум да се претпостави дека Атина, заради некоја друга причина, се чувствува несигурна наспроти една слаба земја што се стреми да стане членка на меѓународните организации, пред сè, за да ги спаси својата целина и внатрешното единство.

Затоа, грчката опсесија со иредентизмот нема уставно алиби во XXI век. Меѓутоа, има историски корени во XX век. И претходно ги напиравме. Самиот Константинос Мицотакис во 1995 година изјави: „Она што ме загрижуваше од почетокот не беше името на таа држава, [...]. Проблемот беше да не се создаде втор малцински проблем во регионот на западна Македонија“. Од крајот на Балканските војни и анексијата на нови територии (Македонија, Епир, островите на северниот и источниот Егеј, Крит) кон грчката територија, Грција се обиде на секој начин да го интегрира населението кое зборува словенски јазик. На секој начин, односно низ присилна асимилација: мораше да платат висока цена, со цел да станат пристојни грчки граѓани, а не „загадувачи“. Политиката на насилна асимилација што се применуваше во грчка Македонија од периодот меѓу двете светски војни (1923-1940, заб. на прев.) до крајот на Студената војна, донесе резултати: сега, славофоните се многу помалку, сите тие се билингвисти и само еден многу мал дел од нив нема грчки национален идентитет.

Кон оваа популација е насочена иредентистичката пропаганда на националистичките кругови што се наоѓаат во Скопје. И сосема логично е што таквата пропаганда ѝ пречи на Атина, која во никој случај не сака да чуе за нив. Но, ова е една работа, а сосема друга е да бараме формалности во Уставот што едноставно не постојат.

10. „Значи, погрешно е дека оваа држава е Скопје, а нејзините граѓани се Скопјани?“

„Прифатете го изразувањето на нашиот истакнат углед“: вака завршува писмото од страна на истакнати Грци до светските лидери потпишано во март 1992 година од Одисеас Елитис, Мелина Меркури, Елени Гликаси-Арвелер, Димитрис Цаџос и Аристовулос Манесис. Овие луѓе чувствуваа потреба да го објават својот став дека преку употребата на името „Македонија“ „противнападот против Грција станува скандалозен и неизбежен“ и дека „нашата душа е нашето име“. Последната реченица е регистрирана како горд слоган што се повторуваше бесконечно во грчкиот јавен дискурс, зашто писмото доби голем публицитет во Грција (и минорен надвор од Грција, но тоа е друга приказна). Писмото е напишано на едноставен и изворен начин и претставува уште една причина што имаше одек во нашата земја, покрај тежината на потписите. Меѓутоа, кога во 1999 година Аристовулос Манесис беше прашан, во приватен разговор, дали бил свесен дека „нашата душа е нашето име“ би можело да се прочита како морален легитимитет на барањето на името „Македонија“ и од другата страна, им призна на своите блиски – со неговиот познат иронично-саркастичен начин – дека „го потценил“.

Оттогаш, во северниот дел на Грција, во близина на границата со земјата за која станува збор, на главните патишта (меѓу кои и Егнатија Одос) од пред неколку години се поставени патокази на кои пишува „Скопја“ на грчки и на латиница „Skopja“.

Меѓутоа, поимот „Skopja“ не постои на ниту еден јазик. Ова е навистина непостоечки термин. Меѓународното име на градот Скопје во латинична форма е Skopje. „Скопја“ е грчка измислица за англиски превод на името што Грција го користи за својот северен сосед. Некој може да праша: Зар не ќе беше доволно да се употреби зборот што го користи англискиот јазик за името на нејзиниот главен град?

Одговорот е можеби дека „непостоењето“ на прашањето и нашиот однос, што е погубен за нашите соседи во нашите меѓусебни релации, остава во нашата земја можност за произволно јазично моделирање што се има

востановено во свеста на Грците, чијашто очигледна екстремна верзија е „Skopja“: не само што една земја ја нарекуваме со името на нејзиниот главен град туку и името на главниот град не сакаме правилно да го транскрибираме на латиница.

Така, постепено, Македонското прашање во продолжение стана „Скопско“: македонското прашање не постои. Од почетокот, граѓаните на земјата кои некогаш, дури и неформално, до 1990 година ги прифаќавме како Славомакедонци станаа „Скопјани“, земјата стана „Скопја“, верзијата на англиски „Skopja“, а животот во Грција, во името на овој неверојатен патент, е целосно скопјанизиран. Постепено, во последниве години, некои политичари и новинари се мачат да се ослободат од лесната скопјанизација во својот вокабулар, но работите одат тешко. „Поранешната Југословенска Република Македонија е железничка пруга“ – да не споменуваме што во себе содржи и „Македонија“... ама како да ги наречеш нејзините граѓани? ПЈРМци, Поранешнојугославомакедонци? Од друга страна, FYROM на грчкиот јазик практично не му е блиско и познато, иако не изостанаа некои злонамерни референции како „Фиромија“ и „Фиромјани“. Така процветаа референциите: „во нашата соседна земја“ или „северниот сосед“.

Но, што може да го оправда таквото безумие? Ништо помалку – и ништо повеќе – од всаденото убедување во „непостоењето“ на идентитетот. Значи, штом прашањето е непостоечко, употребата на зборови како „фалсификување“ и „узурпација“ е единственото логично прибежиште за да се објасни дека тоа воопшто не е непостоечко, туку напротив, постоечко. Но, тоа мора да остане „непостоечко“ и тоа е причината зошто сите надворешни манифестации на ова прашање се сметаат за лажни, а првенствено името „Македонија“, бидејќи тоа е токму она што не може да им припаѓа ним. Денес дојдовме до тој степен што нашите сограѓани не можат да го одделат „Скопје“ од официјалното име на државата.

Значи, причината што го наложува „непостоењето“ на Македонското прашање не е декларативна, туку, всушност, нормативна: не ни кажува што постои, туку што треба да (не) постои и да (не) се признае. Ова им дава комодитет на сите во Грција да имаат едно мислење и едно име подготвено за соседите. На пример, еден грчки пратеник и поранешен вонпарламентарен

министер пред некое време предлагаше „да се нарекуваат Дакија“ – од античките Дакијци или Гети, еден таксист рече „да се викаат *Република Скопје*“, солунскиот митрополит го поддржуваше називот „Вардарија“, додека една Гркинка европатеник јавно праша: „Зошто да не е Мојсеја?“ Нема да продолжиме, бидејќи сме сигурни дека грчкиот читател сигурно повеќепати бил сведок на ова чудно name bombing. Мноштво писма во весниците, локални и атински, од 1992 година сведочат за благородното натпреварување на нивните уредници и тие да придонесат во потрагата по име... Фантастичните текстови потекнуваат од перцепцијата дека ние Грците имаме историско право на името на некоја друга држава. Леснотијата со која обичните луѓе, меѓу другите, имаат подготвено име за крштавање на соседите произлегува токму од всаденото убедување дека нивното име не им припаѓа, туку ни го узурпираат нам.

Ова ни дава легитимитет да предлагаме различни имиња без размислување и без познавање, без дури и да се потрудиме да помислиме дали некој нè прашал или дали би ни се допаднало да ни го направат истото. Грчкото општество пред себе има долг пат што треба во иднина да го измине за да се излекува од оваа имагинација за јазично креирање имиња на другите.

10 + 1. „Со други зборови, зар Грција нема право?“

Грција нема право. Една држава не може да наметне име какво што таа мисли дека треба да има некоја друга држава. Оваа статутарна позиција го преминува концептот на меѓународното право за односите меѓу државите. Крајот на Студената војна значеше постепено создавање на двојно побројни држави-наследнички на поранешните социјалистички федерации што се распаднаа. Замислете што ќе се случеше ако секоја соседна држава можеше да го попречи востановувањето на еден државен субјект, потпирајќи се врз прашањето поврзано со неговото име... Картата на Европа ќе беше ишарена од вооружени судири, меѓународни кризи и спорни зони. Оваа прагматична димензија Грција не беше подготвена да ја согледа на почетокот на деведесеттите.

Меѓутоа, почетната непопустливост омекна. Во практиката, почетната позиција се измени. Нејзиното поместување се рефлектира врз Времената спогодба, укинувањето на ембаргото, прифаќање на името „Поранешна Југословенска Република Македонија“, денешниот компромисен став што се обидува да фати заеднички чекор со новата влада на соседот.

Изминаа дваесет и две години на неуспешни преговори од Времената спогодба. Во меѓувреме, зборот „Македонија“ меѓународно се идентификува со истоимената Република. Грција се прави дека не ги гледа определниците во речниците и енциклопедиите ширум светот, спортските настани, меѓународните средби, извештаите во странските весници, 140-те земји – 140, а не 40 – кои ја признаа Република Македонија. Веројатно никој друг, освен самите ние, не беше подготвен да покаже разбирање за аргументите на грчката политика, онаква каква што се изроди по 1992 година.

Се разбира, некој ќе рече дека ова, само по себе, не е доволно да се покаже дека овие аргументи се неосновани. Секако. Од друга страна, нешто веќе се покажува. Конечно, ако некој мисли дека, општо земено, грчките позиции се неправедни, бидејќи целиот свет непоколебливо стои наспроти нив, треба да потсетиме дека грчките позиции кон нашиот источен сосед се разбирливи за целиот свет, и навистина, и покрај силата на Турција, не

добиваат само осуди, туку речиси симпатии. Спротивно на тоа, само европската крајна Десница сочувствува со нашата земја по однос на нејзиниот македонски фронт на кој Грција, уште од почетокот, доживува апсолутна дипломатска осаменост.

Исто така, мораме да бидеме свесни дека фактот што по дваесет и седум години меѓународните организации и актери се лидери во обидот да се најде чесен компромис меѓу двете држави во врска со името, не се објаснува со нивната поддршка на нашите национални закони, туку со реалното признавање на грчката моќ. Фактот дека ние денес разговараме за компромис, и тоа не само што е потврдено на меѓународно ниво со признавање на земјата под нејзиното уставно име „Република Македонија“, е производ на поголемата моќ и важност на Грција за Западот. А нашите соседи, се разбира, тоа го доживуваат многу трауматично. Сепак, овој „прагматичен“ став на меѓународните актери има свои граници.

Со Времената спогодба од 1995 година, Грција се обврза да не го блокира влезот на Македонија под привременото име во меѓународните организации. Сепак, во 2008 година грчката влада одлучи да го засили притисокот со ставање на познатото вето во Букурешт, што го спречи влезот на FYROM во НАТО под тоа име. Во декември 2011 година, грчките позиции убедиле само еден (Гркот) од шеснаесетте судии на Меѓународниот суд на правдата во Хаг, што доведе до осудување на Грција заради прекршување на член 11 од Времената спогодба. Судот сметаше дека уредбата во текстот дека Грција нема да приговара за влезот на ПЈРМ во меѓународните и во регионалните организации доколку земјата се обидува да влезе под привременото име (ПЈРМ) има граматичко (буквално) значење. Нешто што Грција го игнорирала. Се разбира, во нашата земја важноста на оваа одлука беше запоставена заради фалбите за гордоста и задоволството од преговорите во Букурешт, кои се чинеше дека му пркосат на фактот колку слаба прогресија претставува осудата на земјата од страна на судски механизам што законски формулира што е тоа меѓународно право.

Значи, Грција нема право. А и кога има право, се обесправува себеси со аргументацијата и со практиката што ја применува. Да се потсетиме на плачот за време на демонстрациите во 1992 година „Граница Грција – Србија“ со

визија за поделба на една мала и сиромашна земја, која само што беше востановена. И ако тие гласови можеме да ги заборавиме како екстремни, застарени или иконографски – за среќа, засекогаш – што можеме да кажеме во врска со одлуката на грчката влада да воведи ембарго за да ги принудува и да ги уценува нашите соседи? Па, дури и да го прифатиме тврдењето, главно за да не должиме многу, дека ова било – заради тогашните настани – оправдана реакција, како можеме да инсистираме на ставот дека на Грција ѝ се заканува агресија од соседството, кога таа има годишен буџет за трошоци на војската четири милијарди евра, а другата одвај 115 милиони долари. Инсистирајќи на тоа дека ние имаме право, создадовме самозалажување на кое самите се осудивме, едновремено зајакнувајќи го ранетиот национализам на другата страна.

Во овој непријатен пејзаж денес се гледа надеж. Ако во 1992 година чувството дека Грција апсолутно има право беше хегемонистичко, сега работите се изменија. Во денешно време, незамисливо е училиштата да се затвораат по налог на Министерството за образование за да се превезуваат ученици кои во рацете ќе веат грчки знамиња, ресторани да купуваат салфетки со сонцето од Вергина, а слоганот „Македонија е грчка“ да стои на официјалните документи на нашата држава.

Во тоа време, неуспехот да се реши Македонското прашање пробиваше низ целиот политички спектар и го сочинуваше основното јадро на нашата надворешна политика. Денес, тоа не е случај.

Зошто се случи сето ова и што може да се направи денес?

На страниците што претходеа се обидовме да покажеме дека грчката позиција во врска со Македонското прашање не е едноставен апсурд, туку има свои историски корени и се базира на стравувањата што ги бележиме од крајот на XIX и почетокот на XX век. Овие корени се изразуваат преку искривоколчената страст од крајот на XX и помалку на почетокот на XXI век. Ние не живееме во вакуум. Напротив. Секое политичко однесување значи *нешто*. Овој означувач во различни временски периоди беше врамен од современите политички контексти. На почетокот на XX век, во ерата на националностите, грчката држава се справуваше со македонскиот идентитет или преку асимилација или (ако тоа не беше случај) преку елиминација. Ваквата позиција се заостри во вителот на авантурите на земјата во средината на XX век: вознемиреноста заради македонскиот идентитет се преплетуваше со реалноста на Граѓанската војна, а во тоа време грчките власти се бореа на секој начин да го заокружат проектот за насилна асимилација или, поедноставно, за „непостоењето“.

Но, историјата е непредвидлива. Кога се чинеше дека ништо не може драстично да ја промени доминантната грчка приказна за непостоење на македонскиот идентитет, нашата соседна Југославија се распадна и Социјалистичка Република Македонија побара и се здоби со независност како „Република Македонија“. Коцката е фрлена! Грчката политика кон новоформираната држава беше диктирана од целисходноста, фобиите и опсесиите на минатото, измешани со огромното трошење на капиталот на внатрешната политика од страна на тогашните партии на власт.

Земјата убаво си беше свикната на „непостоечкото“, но по 1991 година се најде под незамислив стрес зашто требаше да се помири со „постоечкото“. Во таа точка на вриење, на протести и јавни слогани, националистичката хистерија целосно замижа пред националната глупост. И, се разбира, не по првпат во грчката историја. Резултатот е тоа што ние го опишавме во претходните страници: еден народ кој стана зависник од носталгични приказни,

на измислени традиции и селектирани спомени што го прогонуваат и го измачуваат, го разјадуваат однатре, ултрадесничарскиот микроб на душогрижничкиот национализам – па дури и во тешки околности, како денешниве.

Тука има голема контрадикција: во последната анализа, до одреден степен, не е толку штетно да се учиме на лаги. Многумина знаат да се истрчаат и да кажат дека општеството секогаш има потреба од свои митови и да мавтаат со прстот додека велат: „Не нè заморувајте со вашите толкувања, туку, пред сè, погледнете го национализмот на другите“.

Меѓутоа, станува збор за еден циничен пристап што го менува фокусот на дискусијата: „Не е важно што се случило, туку што дознаваме дека се случило“. Едновременно, овој цинизам се разликува и од неподносливиот патернализам. Според него, во последната анализа, подобро е граѓаните да се незрели и мутави – обвинувајќи го човештвото за неукост и непознавање на историјата, а граѓаните за непросветеност – отколку несигурни заради постојаниот страв да не дознаат нешто што не треба. Меѓутоа, овој аргумент е и автосубверзивен: затоа што токму тоа го храни она за што тврди дека го прозива – национализмот на соседите. Исто така, во крајна инстанција, тој е длабоко авторитарен и придонесува, на свој начин, репродукција на општествен поредок заснован на незнаење, предрасуди и страв. Сфаќањето според кое *вистината треба да се дознае само ако не е болна* е крајно проблематично за индивидуалната или колективната самосвест, а генерално претставува пречка за напредокот на човековата мисла. Тоа е другата страна на аргументот што го шири, експлицитно или имплицитно, новонастанатиот душогрижнички национализам: „Ние имаме право, бидејќи сме Грци“.

Иако патерналистичкиот цинизам на душогрижничкиот национализам (нека си живеат луѓето во своите митови) предизвикува аверзија, како аргумент би можел да биде минимално поддржан само во име на придобивката што им носи социјален мир на луѓето: аргументот ќе има некаква функционална вредност ако човештвото навистина верува дека „Грците имаат право, бидејќи се Грци“.

Се разбира, ова е сценарио за научна фантастика. Покрај тоа, во нашата соседна земја се шири ендемска зараза на сличен аргумент што се храни од

нашиот: „Ние имаме право, затоа што се Македонци“. Националистичкото лудило особено го карактеризира времето на владата на Груевски, и покрај напорите за контрола од страна на претходното раководство на Глигоров и сегашното раководство на државата. Враќањето во нормала со сегашната влада на Заев дава единствена можност земјите да свртат страница и да се позанимаваат со своите – не малку на број – суштествени проблеми, едновремено конфронтирајќи се со своите национални митови.

Оваа конфронтација нема да биде позитивно салдо само за нивните односи туку, пред сè, и за нивната демократија. И онака, демне еден вознемирувачки тоталитаризам што веќе ја вдахновува политичката култура: „Ние не се мачиме да се соочиме со она што го знаеме, зашто едноставно знаеме дека моќта не е во аргументите, туку во молчењето и заблудата“.

Пред сè, тоа е она го искусивме во Грција од 1992 година наваму со Македонското прашање. Сепак, постепено се ослободуваме од ова. Мачно и бавно, некои ќе речат. Можеби. Сепак, времињата се менуваат. И тоа ни дава надеж.

Превод од грчки: Емилија Мајсторова-Стојановска

БИОГРАФИЈА НА АВТОРИТЕ

Костис Карпозилос е роден во Јанина во 1978 година. Тој е историчар и директор на Архивите на современата историја на општеството (ASKI). Ги објавил книгите: „Црвена Америка: Грчките имигранти и мирисот на Новиот свет, 1900-1950“ (Универзитетски публикации на Крит, 2017) и „Архив Ставрос Калергис: Мозаични камчиња од дизајнот на социјалистичката држава“ (Музеј Бенаки, 2013). Исто така, автор е на сценариото за документарниот филм „Таксономија: Непознатата историја на грчко-американскиот радикализам“ (2013, во режија на Костас Вакас). Предава модерна историја на College Year in Athens, претходно предавал на Универзитетот на Пелопонез, на Sciences Po и Универзитетот „Колумбија“, а работел како постдокторски истражувач на Универзитетот „Принстон“ и Универзитетот „Оксфорд“. Моментално работи на својата следна книга за грчката левица во XX век.

Димитрис Христулуос (Атина, 1969) е професор на Катедрата за политички науки и историја на Универзитетот „Пантеон“, каде што предава од 2000 година. Меѓу неговите книги се: „Различноста како однос на моќта“, „Аспекти на грчкото, балканското и европското искуство“ (едиција Критика, 2002), „Кој е Гркот граѓанин?“, „Статусот на државјанство од основањето на грчката држава до почетокот на XXI век“ (едиција Библиорама, 2012) и „Ризикот од криза – Стратегии на Левицата за права“ (едиција Александрија, 2013). Неговите истражувачки интереси се од областа на политикологијата и правата, а се однесуваат на способноста и карактеристиките на граѓанинот, имиграцијата, цензурата и малцинствата.

Во 2016 година тој беше избран за претседател на Меѓународната федерација за човекови права.